

LINGVISTIK O'ZGARUVCHILAR

Ismoilova Dilrabo Sidiqjonovna

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchi

Buzurukova Xumoraxon G'ayratjon qizi

Farg'ona davlat universiteti 2-kurs talabasi

khumorakhonb@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11202353>

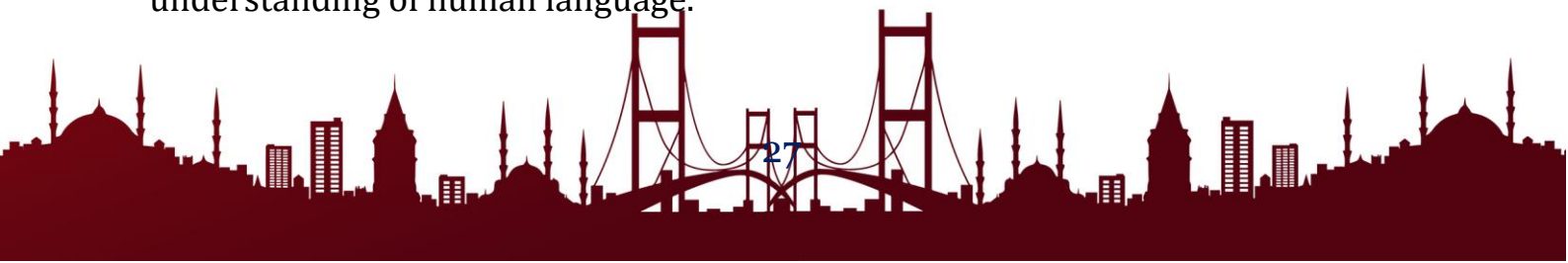
Annotatsiya

Ushbu maqola lingvistik o'zgaruvchilar—turli xil kontekstlarda o'zgaruvchanlik namoyon etadigan til xususiyatlari haqida. Lingvistik o'zgaruvchilarni o'rganish tildagi xilma-xillik va o'zgarishlarni tushunish uchun juda muhimdir va bu sotsiolingvistikada tildan foydalanishga ta'sir qiluvchi yosh, jins, etnik kelib chiqish va ijtimoiy-iqtisodiy maqom kabi ijtimoiy omillarni tahlil qilishda yordam beradi. Ushbu maqola lingvistik o'zgaruvchilarning bir necha turlarini, jumladan fonetik, sintaktik va semantik o'zgaruvchilarni ta'riflab beradi va ularning sotsiolingvistik ta'sirini muhokama qiladi. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalarda, ayniqsa tabiiy tilga ishlov berish (Natural Language Processing) va sun'iy intellekt sohalarida lingvistik o'zgaruvchilarning qo'llanilishi orqali mashinalarning inson tilini osonroq tushunishi ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Lingvistik o'zgaruvchilar, sotsiolingvistika, fonetik o'zgaruvchilar, sintaktik o'zgaruvchilar, semantik o'zgaruvchilar, tabiiy tilga ishlov berish (NLP), til o'zgaruvchanligi, ijtimoiy o'ziga xoslik va til, kompyuter lingvistikasi.

Annotation

This article explores the concept of linguistic variables—features of language that exhibit variability among different speakers and contexts. The study of linguistic variables is crucial for understanding linguistic diversity and change, and it has significant applications in sociolinguistics where it aids in analyzing how social factors such as age, gender, ethnicity, and socioeconomic status influence language use. This article delineates various types of linguistic variables, including phonetic, syntactic, and semantic, and discusses their sociolinguistic implications. Additionally, it highlights the application of linguistic variables in modern technology, specifically in natural language processing (NLP) and AI, demonstrating how these studies improve machine understanding of human language.

Keywords: Linguistic variables, sociolinguistics, phonetic variations, syntactic variations, semantic variations, Natural Language Processing (NLP), language variation, social identity and language, computational linguistics.

Аннотация

В этой статье исследуется концепция лингвистических переменных особенностей языка, которые демонстрируют изменчивость среди разных носителей и контекстов. Изучение лингвистических переменных имеет решающее значение для понимания языкового разнообразия и изменений, а также имеет важное применение в социолингвистике, где помогает анализировать, как социальные факторы, такие как возраст, пол, этническая принадлежность и социально-экономический статус, влияют на использование языка. В этой статье описываются различные типы лингвистических переменных, включая фонетические, синтаксические и семантические, и обсуждаются их социолингвистические значения. Кроме того, в нем подчеркивается применение лингвистических переменных в современных технологиях, особенно в обработке естественного языка (НЛП) и искусственном интеллекте, демонстрируя, как эти исследования улучшают машинное понимание человеческого языка.

Ключевые слова: лингвистические переменные, социолингвистика, фонетические вариации, синтаксические вариации, семантические вариации, обработка естественного языка (НЛП), языковые вариации, социальная идентичность и язык, компьютерная лингвистика.

Kirish

Lingvistik o'zgaruvchilar - ijtimoiy kontekstga, mintaqaviy farqlarga va individual nutq odatlariga qarab o'zgaruvchanlikni ko'rsatadigan til elementlari. Matematika yoki tabiiy fanlardagi o'zgaruvchan miqdorlar yoki shartlarni bildiruvchi o'zgaruvchilardan farqli o'laroq, lingvistik o'zgaruvchilar chuqurroq ijtimoiy tuzilmalar va individual tanlovlarni aks ettiruvchi tildan foydalanishdagi o'zgarishlarni ifodalaydi. Ushbu o'zgarishlar fonetika, sintaksis va semantikani o'z ichiga oladi, lekin ular bilan cheklanmaydi.

Ushbu o'zgaruvchilarni tushunish nazariy lingvistik tadqiqotlar uchun ham, ta'lim, texnologiya va global aloqa kabi sohalarda amaliy tatbiq uchun ham juda muhimdir. Tilning o'zgaruvchanligi til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rganuvchi, ijtimoiy tabaqalanish, o'ziga xoslikni shakllantirish va madaniy siljishlar qonuniyatlarini ochib beruvchi sotsiolingvistikaning asosini tashkil etadi.

Lingvistik o'zgaruvchilarning turlari

Fonetik o'zgaruvchilar: Fonetik variatsiya lingvistik o'zgaruvchilarning eng sezilarli turlaridan biridir. Masalan, ingliz tilida "park" so'zidagi "r" tovushining talaffuzi kishining mintaqaviy kelib chiqishi yoki ijtimoiy sinfini ko'rsatishi mumkin. Bu o'zgaruvchi ba'zi mintaqalarda, masalan, Yangi Angliyada tushirib qoldiriladi, Amerika Qo'shma Shtatlarining janubida esa talaffuz etiladi, bu esa mintaqaviy lingvistik identifikatsiyani ko'rsatadi.

Sintaktik o'zgaruvchilar: Sintaktik variatsiya jumla tuzilishidagi farqlarni o'z ichiga oladi va dialektal o'zgarishlar yoki iqtisodiy-ijtimoiy maqomni bildirishi mumkin. Masalan, ikki manfiylikning ishlatilishi, standart ingliz tilida grammatik jihatdan noto'g'ri deb hisoblangan "I don't want nothing" kabi jumlar, ingliz tilida so'zlashadigan mintaqalarning turli dialektlarida keng tarqalgan xususiyatdir. Bu sintaktik o'zgaruvchanlik nafaqat mintaqaviy nutqni belgilaydi, balki chuqur ijtimoiy va madaniy dinamikani aks ettiruvchi ijtimoiy dialekt ko'rsatkichi vazifasini bajaradi.

Semantik o'zgaruvchilar: Semantik variatsiya turli lingvistik hamjamiyatlarda so'zlarning ma'nolari o'rtasidagi farqlarni aks ettiradi. Amerika Qo'shma Shtatlari janubida "coke" so'zi har qanday gazlangan ichimlikni anglatishi mumkin bo'lgan holda, shimoli-sharqda "soda" va markaziy g'arbda "pop" atamaları o'rindosh sifatida afzalroq bo'lishi mumkin. Bu farqlar faqat lingvistik qiziqishlarni emas, balki mintaqaviy madaniy identifikatsiyalar va amaliyotlarni ham ochib beradi.

Sotsiolingvistik perspektiva

Lingvistik o'zgaruvchilar ijtimoiy o'ziga xoslikning kuchli ko'rsatkichlari bo'lib, sinf, jins va irqiy o'ziga xosliklarga asoslangan farqlarni aks ettirishi yoki kuchaytirishi mumkin. So'zlashuv navlaridan foydalanish ko'pincha ma'lum guruhning o'ziga xosligi yoki birdamligidan dalolat beradi, shuningdek, guruhdan tashqarida ijtimoiy stigmatizatsiyani qo'zg'atishi ham mumkin. Masalan, afro-amerikancha mahalliy ingliz tili (AAVE) noyob sintaktik, fonetik va semantik o'zgaruvchilarni o'z ichiga olgan boy til xilma-xilligini ifodalaydi. AAVE madaniy g'urur manbai bo'lishi mumkin bo'lsa-da, u lingvistik tarafkashlik va tushunmovchiliklarga ham sabab bo'ladi.

Til o'zgaruvchilari nafaqat o'ziga xoslik belgisi sifatida xizmat qiladi, balki odamlarga o'zlarining ijtimoiy muhitida yo'nalishlari uchun imkon beradi. Til o'zgarishi orqali so'zlashuvchilar ma'lum ijtimoiy guruhlariga aloqador bo'lishlari, turli kontekstlarda nutqlarini so'zlashlari va hatto ijtimoiy me'yorlarga qarshilik ko'rsatishlari mumkin. Tildan foydalanishning bu dinamik

jihati sotsiolingvistlarga odamlarning ijtimoiy haqiqatni shakllantirish uchun tildan qanday foydalanishini tushunishga yordam beradi.

Zamonaviy texnologiyalar

Lingvistik o'zgaruvchilar tabiiy tilga ishlov berish (NLP) sohasida ham ahamiyatlidir, bu sohada ular murakkab til modellarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Ushbu modellar inson muloqotini samarali boshqarish uchun tildagi farqlarni hisobga olishi zarur. Masalan, ovozni aniqlash texnologiyalari fonetik va sintaktik o'zgaruvchilar qatorini aniqlash va ularga javob berishni o'z ichiga olgan turli urg'u va dialektlarni tushunishi kerak.

Til variatsiyalariga moslashuvchi sun'iy intellekt asosidagi til modellari inson va mashinaning o'zaro muloqotini yanada sifatliroq amalga oshirish imkonini beradi. Ushbu modellar mijozlarga xizmat ko'rsatish sohasini avtomatlashtirishdan tortib real vaqt re`jimidagi tarjima xizmatlarigacha bo'lgan ilovalarda sun'iy intellekt funksiyalarini yaxshilashi mumkin. Lingvistik o'zgaruvchilarni chuqur anglagan holda, texnologiyalar dunyoning til jihatidan xilma-xil insonlariga yaxshiroq xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Lingvistik o'zgaruvchilarni o'rganish faqat akademik izlanish emas, balki tobora globallashtirib borayotgan hayotimiz talabi hamdir. Globalizatsiya turli lingvistik jamiyatlarni o'zaro yaqinlashtirib, lingvistik o'zgaruvchanlikni tushunish va qadrlash orqali samarali muloqot, ijtimoiy integratsiya va texnologik rivojlanishga erishish mumkinligini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chambers, J.K. (2003). Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and Its Social Significance. Blackwell.
2. Tagliamonte, S. (2006). Analyzing Sociolinguistic Variation. Cambridge University Press.
3. Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. (2018). An Introduction to Language. Cengage Learning.
4. Jurafsky, D., & Martin, J.H. (2019). Speech and Language Processing. Pearson.
5. Eckert, P. (2012). Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. Annual Review of Anthropology, 41, 87-100.
6. Labov, W. (2006). The Social Stratification of English in New York City. Cambridge University Press.
7. Coupland, N., & Jaworski, A. (2009). The New Sociolinguistics Reader. Palgrave Macmillan.

8. Wolfram, W., & Schilling-Estes, N. (2006). American English: Dialects and Variation. Wiley-Blackwell.
9. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.
10. Auer, P., & Schmidt, J. E. (2010). Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. De Gruyter Mouton.
11. Tojimatov, I. N., Olimov, A. F., Khaydarova, O. T., & Tojiboyev, M. M. (2023). CREATING A DATA SCIENCE ROADMAP AND ANALYSIS. PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS, 2(23), 242-250.
12. Тожимаматов, И. Н. (2023). ЗАДАЧИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛИЗА ДАННЫХ. PEDAGOG, 6(4), 514-516.
13. Muqaddam, A., Shahzoda, A., Gulasal, T., & Isroil, T. (2023). NEYRON TARMOQLARDAN FOYDALANIB TASVIRLARNI ANIQLASH USULLARI. SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY, 1(8), 63-74.
14. Raximov, Q. O., Tojimatov, I. N., & Xo, H. R. O. G. L. (2023). SUNIY NEYRON TARMOQLARNI UMUMIY TASNIFI. Scientific progress, 4(5), 99-107.
15. Ortiqovich, Q. R., & Nurmatovich, T. I. (2023). NEYRON TARMOQNI O 'QITISH USULLARI VA ALGORITMLARI. Scientific Impulse, 1(10), 37-46.
16. Tojimatov, I. N., Mamlatipov, O., Rahmatjonov, M., & Farhodjonov, S. (2023). NEYRON TARMOQLAR. Наука и инновация, 1(1), 4-12.
17. Tojimatov, I. N., Mamlatipov, O. M., & Karimova, N. A. (2022). SUN'IY NEYRON TARMOQLARINI O 'QITISH USULLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(12), 191-203.
18. Muqaddam, A., Shahzoda, A., Gulasal, T., & Isroil, T. (2023). NEYRON TARMOQLARDAN FOYDALANIB TASVIRLARNI ANIQLASH USULLARI. SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY, 1(8), 63-74.
19. Raximov, Q. O., Tojimatov, I. N., & Xo, H. R. O. G. L. (2023). SUNIY NEYRON TARMOQLARNI UMUMIY TASNIFI. Scientific progress, 4(5), 99-107.
20. Rahmatjonova, M. N., & Tojimatov, I. N. (2023). BIZNESDA SUNIY INTELEKT TECHNOLOGYALARI VA ULARNI AHAMIYATI. Лучшие интеллектуальные исследования, 11(3), 46-52.

